

UOT 304.444

MƏDƏNİYYƏT: MAHİYYƏTİ VƏ FUNKSİYALARI

¹SADIQOV HƏSƏN ŞİRƏLİ oğlu
²MƏMMƏDOV RAMAZAN SALAM oğlu
Sumqayıt Dövlət Universiteti, 1,2-professor

“Biz həm milli tariximizdən aldığımız mənəvi sərvətlərdən istifadə etməli, həm də bəşəriyyətin yaratdığı mənəvi dəyərlərə yiyələnmalıyız, o cümlədən Avropa mədəniyyətindən, Rusiya mədəniyyətindən, Şərqi mədəniyyətindən istifadə etməliyik.”

Heydər Əliyev

Açar sözlər: mədəniyyət, dəyərlər, qiymətləndirmə, etnos, Şərqi və Qərbi mədəniyyətləri, sivilizasiya, nitq mədəniyyəti, mədəniyyət və iqtisadiyyat əlaqələri, qloballaşma prosesi.

Mədəniyyət insanla birgə yaranmışdır və daim inkişaf edir. Mədəniyyət insan həyatının fundamentidir. Mədəniyyət insanda dıgər növ canlılardan keyfiyyətcə fərqlənən hər nə varsa, onları özündə cəmləşdirir.

Mədəniyyət (*cultura*) sözü ilk dəfə Qədim Romada işlədilmişdir. Bu sözün ilk mənası torpaqşünaslıq və bitkiçilik məsələlərini özündə ehtiva etmişdir. Sonralar isə bu söz mənaca dəyişərək insanın şəxsi ləyaqəti və mükəmməlləşməsi mənasında işlədilməyə başlamışdır.

Tarixdə Maarifçilik əsri kimi tanınmış XVIII əsrdə mədəniyyət anlayışı ancaq mənəvi mədəniyyət statusunda işlədilmişdir. Bu mənada “*cultura*” termini ilk dəfə kifayət qədər geniş mənada başa düşülürdü. Burada ən əsas məsələ isə o zaman insanın savadlı, bilikli, tərbiyyəli, düşüncəli, xoş ünsiyyətli olmasını bildirməkdən ibarət olmuşdur.

Qədim Yunan filosofları hesab etmişlər ki, insanın savadlı və bilikli olması çox vacib şərt olsa da, təkə bu faktorlarla onu mədəni hesab etmək kifayət deyildir. Bu məqsədlə də, alimlər *mədəniyyət* anlayışını tam açıqlamaq üçün müxtəlif fikirlər söyləmişlər.

Müxtəlif dövrlərdə sual olunmuşdur ki, kimi, həqiqətən, mədəni adam saymaq olar? Cavablar da müxtəlif olmuşdur. Qədim yunanlar hesab etmişlər ki, “mədəni adam o adamdır ki, insanların, əşyaların, fikirlərin arasından özünə həqiqi yol yoldaşı seçə bilir”. Orta əsrlərdə hesab etmişlər ki, “mədəni adam o adamdır ki, Bibliyanı (Tövrat və İncil) oxuya bilsin”. Hegel isə demişdir ki, “Digərlərinin elədiklərini etməyi bacaran adam mədəni adamdır”.

XX əsrdə *mədəniyyət* terminini ətraflı öyrənməyə daha çox maraq artdığından, alimlərin geniş tədqiqat obyektinə çevrilmişdir.

Amerikalı filosoflar A.Kröber və K. Klakxonun hesablamalarına görə “*Mədəniyyət nədir?*” sualına XX əsrin əvvəllərində 10, ortalarında 150, sonunda isə 500 tərif verilmişdir.

Maarifçilik dövrünün bir çox filosofları insanda daxili mənəvi varlığı əsas götürərək mədəniyyət anlayışını insanda insanlığın olması səviyyəsi kimi başa düşmüşlər.

İngilis alimi E.Taylor 1871-ci ildə “İbtidai mədəniyyət” adlı kitab yazmışdır. Kitabda *mədəniyyət* anlayışı biliklərin, dini görüşlərin, incəsənətin, qanunların, adət-ənənələrin və cəmiyyətin üzvü olan hər bir fərdin əldə etdiyi dəyərlərin toplusu hesab edilmişdir.

Alman filosofu F.Nitsşe mədəniyyəti xalqın həyat tərzi kimi başa düşmüşdür. Amerikalı filosof D.Bell mədəniyyəti xalqın estetik baxışlar sistemi, mənəvi həyat tərzi və fərdin təkrar-olunmaz xüsusiyyəti hesab etmişdir.

Rus filosofu N. Berdyayev mədəniyyəti “xalqın canlı taleyi” sanmışdır. Bir çox digər filosoflar da mədəniyyəti müxtəlif mənalarda izah etmişlər: *hafizə; yaddaş; yaradıcılıq; hər hansı fəaliyyətin mənəvi ölçüsü; xalqın həyat tərzini və s.*

Mədəniyyət haqqında deyilmiş müxtəlif mülahizələri ümumiləşdirərək demək olar ki, mədəniyyət anlayışı üç əsas mənada işlədilmişdir: 1) bitkiləri becərmək, yaradıcılıq, istehsal; 2) təhsil, tərbiyyə, inkişaf; 3) sitayiş, ehtiram, dini ayinlər.

Ən geniş mənada isə mədəniyyət anlayışı insan fəaliyyətinin bütün sahələrini özündə cəmləşdirir.

Qədim Roma filosofları hesab etmişlər ki, vəhşi təbiətdən fərqli olaraq, insanlar “ikinci təbiət” də yaratmışlar. Ona görə də, *maddi mədəniyyətlə* yanaşı, *mənəvi mədəniyyət* də vardır. Bu fikri ilk dəfə ortaya atan məşhur filosof və natiq Mark Siseron olmuşdur. O demişdir ki, torpağı, bitkini becərmək mədəniyyəti olduğu kimi, insan ruhunu, insan qəlbini *becərmə mədəniyyəti* də vardır.

Beləliklə də, *mədəniyyət* anlayışı əsasən iki geniş sahəni əhatə edir. *Maddi mədəniyyət* – buraya daxildir maddi istehsal və onun strukturu: texnika, texniki qurğular, infrastruktur, mənzil, məişət əşyaları, geyim-kecim və s. daxildir. *Mənəvi mədəniyyət* – buraya daxildir mənəvi istehsal və onun nəticələri: din, fəlsəfə, əxlaq, elm, incəsənət, bədii ədəbiyyat və s. daxildir.

Alimlər hətta heyvanda da mədəniyyət vardır fikrində yekdil olmuşlar. Onlar hesab etmişlər ki, heyvanlarda da ünsiyyət vasitəsi olan nitq və digər mədəni fərqlənən müxtəlif xüsusiyyətlər mövcuddur. Lakin insanlarda mədəniyyət heyvanlarda mədəniyyətdən keyfiyyətcə fərqlənir. Heyvanlarda mədəniyyətin əsasını və bir-birinə keçməsinə instinkt, yəni qeyri-iradi olaraq işgörmə qabiliyyəti təşkil edir. İnsanda mədəniyyət isə şüur vasitəsi ilə yaranır və simvolik sistem təşkil edir.

Mədəniyyət insanın və cəmiyyətin həyatında çox ***mühüm funksiyaları*** yerinə yetirir ki, onlarsız nə insanın, nə də cəmiyyətin yaşaması mümkündür.

Mədəniyyətin cəmiyyətdə *əsas funksiyası* – insanın sosiallaşması funksiyasıdır, yəni insanın tərbiyələnməsi, formalaşması, ənənəvi qəbul edilmiş normaları, qanunları öyrənərək, onlara uyğunlaşması funksiyasıdır. Daha doğrusu, insanı təkrar istehsal etmək funksiyasıdır. Dünyaya yeni göz açan körpə mədəniyyətə yiyələnmədən insan ola bilməz. Alimlər öyrənmişlər ki, yeni doğulan uşaqlar iki yaşından on iki yaşına qədər normal insan həyatından məhrum olarsa, onlar əbədi olaraq heyvan kimi qalırlar. İnsanlar ancaq mədəniyyət vasitəsi ilə əsrlər boyu qazanılmış sosial təcrübəyə və bəşəri dəyərlərə yiyələnməklə cəmiyyətin tamhüquqlü vətəndaşı olurlar. Burada əsas rol oynayan dəyərlər: *vərdiş, adət-ənənə, bilik, bacarıq* və s.

Mədəniyyətin *ikinci funksiyası* – varlığı, dünyanı dərk etmək və onun haqqında məlumat toplamaqdan ibarətdir. Mədəniyyət dünya haqqında tarixən əldə edilmiş bilikləri toplamaq və gələcək nəsillərə çatdırmaq imkanına malikdir. O, burada bəşəriyyətin sosial və intellektual hafizəsi rolunu oynayır. Ona görə də burada birmənalı olaraq təhsil sistemi önə çəkilir.

Mədəniyyətin *üçüncü funksiyası* – requlyativ və normativdir. Bu funksiyalar vasitəsilə mədəniyyət insanlarsı münasibətləri təşkil və requlə edir. Bu proses əxlaq və hüquq qaydaları, normaları, qanunları vasitəsilə həyata keçirilir. Bu qayda-qanunlara riayət etmək insanların yaşamasının və birgə yaşama tərzinin əsas şərtidir.

Mədəniyyətin *dördüncü funksiyası* – kommunikativ (əlaqə, məlumat) adlanır. Bu funksiya, ilk növbədə, insanların əsas ünsiyyət aləti olan nitq vasitəsilə həyata keçirilir. Təbii nitqlə yanaşı, insanlar mədəniyyətin ayrı-ayrı sahələri olan elm, incəsənət və texnikada da özləri yaratdıqları xüsusi dillərindən də istifadə edirlər ki, onlarsız da bütövlükdə tam mədəniyyətə sahib olmaq qeyri-mümkündür.

İnsanların əcnəbi dilləri bilməsi isə digər xalqların mədəniyyəti və bütövlükdə dünya mədəniyyəti ilə də tanış olmağa geniş imkanlar yaradır.

Mədəniyyətin *beşinci funksiyası* aksioloji (dəyərlər, sərvətlər) funksiyasıdır. Burada insanlarda dəyərləndirmə və qiymətləndirmə mədəniyyəti formalaşır və onlara kömək edir ki, yaxşını pisdən, xeyri şərdən, gözəli eybəcərdən seçməyi bacarsınlar.

Mədəniyyətin *altıncı funksiyası* yaradıcılıq funksiyasıdır. Burada insanlar yeni dəyərlərə, biliklərə, elmi kəşflərə, adət-ənənlərə, vərdislərə və s. sahib olurlar.

Mədəniyyət anlayışında etnos (xalq). Müasir dövrdə mədəniyyətlərin yaranmasında və dərinlən dərk olunmasında onun milli-etnik ölçülərinin xüsusi rolu vardır. Həqiqətən də, hər bir mədəniyyət müəyyən etnosa, xalqa məxsusdur və milli mədəniyyət statusu almışdır ki, bu da mədəniyyətdə milliliyi göstərir. Lakin haqqında danışılan məsələdə alimlərdə yekfikirlik olmamışdır.

Hələ qədim zamanlarda etnomilli mədəniyyət haqqında iki fərqli fikir olmuşdur: etnosentrizm və kosmopolitizm. Etnosentrizmdə hər hansı bir etnos öz mədəniyyətini nümunə, etalon hesab edir və onu başqalarından üstün tutur, digər xalqların mədəniyyətlərinə isə etinasızlıq və bəzən də düşmənçilik münasibətləri göstərir.

Kosmopolitizmin xarakterik xüsusiyyəti isə ondan ibarət olmuşdur ki, öz etnik mədəniyyətinin çərçivəsindən və dövlətinin vətəndaşlığından çıxıb dünya vətəndaşı sayılsın. Kosmopolitdə vətən sevgisi, etnik sevgi, milli patriotluq və milli qəhrəmanlıq hissləri olur.

Qədim Yunanıstanda Etnosentrizm cərəyanının tərəfdarı məşhur yunan tarixçisi, əsərləri antik mədəniyyətə gözəl incilər verən Herodot olmuşdur. O demişdir: “Dünyada hamıdan yaxşı bizik. Yerdə qalanlar nə qədər bizdən uzaqdırsa, o qədər pisdır”.

Kosmopolitizm cərəyanının tərəfdarı Qədim Yunan mədəniyyətinin incilərindən olan “İliada” və “Odiseya” əsərlərinin müəllifi Homer olmuşdur. O isə demişdir: “Bizdən uzaqlarda olan xalqlar ən ləyaqətli və ən xoşbəxtlilər. Bizim özümüzə isə hər şey pisdır”.

Tədqiqatçıların fikrincə, XVIII əsrdən başlayaraq milli və dünyəvi mədəniyyətlərarası məsələlərə münasibət dəyişir və yeni cərəyanlar yaranır: *mədəni relyativizm* (mədəniyyətdə nisbilik) və *mədəni universalizm* (mədəniyyətdə universallıq).

Mədəni relyativizmin tərəfdarları fransız filosofu M.Monten və alman filosofu İ.Qerder olmuşlar. Onların fikrincə, hər bir millətin mədəniyyətində özünəməxsus təkrarolunmaz orjinal xüsusiyyətlər vardır.

Müasir dövrdə mədəni relyativizmin nümayəndəsi kimi çıxış edən fransız alimi K.Levi – Strosdur. O hesab edir ki, bütün xalqların mədəniyyətləri qiymətcə və dəyərcə bərabərdir. Onların arasında iyerarxiya qoymaq olmaz. Bəlkə də, mədəniyyətlərarası əlaqələri və ünsiyyətləri azatmaq lazımdır. K.Levi – Stros həm də dünya mədəniyyəti və sivilizasiyasının yaranmasının əleyhinə çıxmışdır.

Mədəni universalıq ideyasına tərəfdar çıxanlar isə fransız filosofu J.J.Russo, alman filosofu İ.Kant və alman şairi Höte olmuşlar. Onların fikrincə, mədəni universalıq nəinki mümkündür, hətta dünya mədəniyyəti və sivilizasiyasının real varlığıdır.

Höte dünya bədii mədəniyyətini milli mədəniyyətdən üstün hesab edərək, fikrini belə əsaslandırmışdır ki, bədii mədəniyyəti dünya səviyyəli sənətkarlar yaradırlar və o da bütün bəşəriyyətə estetik zövq verir.

Mədəni universalizmin orjinal konsepsiyasını rus filosofu V.Solovyov hazırlamışdır. Onun fikrincə, milli və ya lokal mədəniyyətlər dünya mədəniyyətinə gedən yolun ara etaplarıdır. Dünya mədəniyyəti isə bəşəriyyətin istehsal etdiyi bütün dəyərləri özündə cəmləşdirən tükənməz xəzinədir.

Milli və dünya mədəniyyətlərarası məsələlərə münasibət bildiren ingilis yazıçısı R.Kiplinq isə “Qərb – Qərbdir, Şərq – Şərkdir. Onlar bir yerdə yola getməz” adlı konsepsiya irəli sürmüşdür. Təqribən eyni fikri isveçrəli psixoloq K.Yunq da söyləmişdir. Onların fikrincə, Şərqə və Qərbə xas olan xarakterik düşüncə tərzii o qədər fərqlidir ki, onların arasında yaxınlaşma nəinki mümkün deyil, hətta arzuolunmazdır.

Müasir dövrdə Şərqlə Qərb mədəniyyətləri arasında əhəmiyyətli dərəcədə fərq vardır və onlar qovuşmaqdan çox uzaqdır. Eyni zamanda milli birliklər də çox sabitdir, millətlərarası ziddiyyətlər isə çox ciddi münaqişələrə səbəb olur. Bununla belə, müasir dünyada beynəlmilətçilik meyillərinin güclənməsi nəzərə çarpır ki, bu da dünya mədəniyyətinin və sivilizasiyasının yaranmasına aparır.

Yaranmaqda olan dünya sivilizasiyası, həqiqətən, vahiddir və universaldır. Ona görə ki, onun fundamenti belədir: *milli riyaziyyat və ya milli elektronika yoxdur, onlar universaldır, ümumbəşəridir.*

Son dövrdə əksəriyyətinin əhalinin milli və bəşəri dəyərlər sistemində **submədəniyyət** (mədəniyyətyanı) adlanan anlayış da mövcuddur. Submədəniyyətin daşıyıcılarının özlərinin xüsusi fərqlənən dəyərlər sistemi: *danişiq jarqonu, davranış qaydaları, geyim-kecimləri* və s. vardır. Bu kateqoriyaya aid edilənlər isə qadınlar, gənclər və digər qruplardan ibarət olanlardır.

Mədəniyyət və sivilizasiya münasibətləri. Mədəniyyət və sivilizasiya anlayışları biri digəri ilə o qədər sıx əlaqədirlər ki, bəzən onları fərqləndirmirlər, hesab edirlər ki, onlar sinonimlərdir. Həqiqətən də, onların ümumi birlikləri vardır. Bununla belə, onların fərqlənən cəhətləri də mövcuddur.

Latın sözü olan *sivilizasiya* zaman baxımından *mədəniyyət* sözündən sonra, yəni XVIII əsrdə İngiltərədə və Fransada geniş istifadə olunmağa başlanmışdır.

Sivilizasiya sözünün ilkin mənası - *sivilis*, yəni vətəndaş, cəmiyyət, dövlət mənalarını verir. Bu anlayış bəşəriyyətin sosial inkişaf mərhələləri olan vəhşilik, cəhalət mərhələlərini keçdikdən sonra yaranmışdır.

Mədəniyyət və *sivilizasiya* terminlərinə bir qədər ciddi yanaşdıqda məlum olur ki, onların fərqlənən tərəfləri, fərqli xüsusiyyətləri və nisbi müstəqillikləri də vardır. Məsələn: insanda bilik, nitq, natiqlik qabiliyyəti mədəniyyətdir, yazı və elm isə sivilizasiyadır. Ona görə də, elmlərin təsnifatında iki müstəqil elm: kulturologiya və sivilizasiologiya elmləri də özlərinə yer almışdır.

Bəzi alimlər isə *mədəniyyət* və *sivilizasiya* anlayışlarını biri digərinə əks olan və inkar edən tərəflər kimi başa düşmüşlər. Məsələn, alman filosofu Osvald Şpenqler “Avropanın süqutu” adlı əsər yazmışdır. Əsərdə deyilir ki, sivilizasiya ölən, məhv olan və parçalanan mədəniyyətdir. O, iddia etmişdir ki, sivilizasiyada bədii yaradıcılığa yer yoxdur, onda ancaq texnika və cansız intellekt vardır. Onlar insanları hamarlayır və onları şəxssiz məxluqa çevirir. Mədəniyyət isə, canlı inkişaf edən orqanizmdir. Mədəniyyət incəsənətin və bədii ədəbiyyatın inkişafı üçün geniş üfüqlər açır.

Mədəniyyət və dil (nitq). İnsana xas olan *mədəniyyət* və *dil* dəyərləri biri digərsiz mümkün olmayan və biri digərini yaşadan dialektik sistem təşkil edir. Dilin funksiyası mədəniyyəti yaratmaq, inkişaf və təbliğ etməkdən ibarətdir. Mədəniyyətin funksiyası isə insan nitqini gözəlləşdirmək və rəvan etməkdən ibarətdir. Dil mədəniyyətin fundamentini təşkil etməklə həm də onun xüsusi daxili özülünü təşkil edir.

Dilsiz milli mədəniyyət yoxdur. Ona görə də, heç də təsadüfi deyildir ki, mədəniyyətlərin təsnifatında dil ölçü vahidi kimi götürülür.

Dil insan tərəfindən dünyanın dərk olunmasında, ona sahib olmaqda və mənimsəməsində ən əsas alətdir. Dil eyni zamanda digər xalqların mədəniyyətlərinin bir-biri ilə tanış olmasında və bəhrələnməsində fəal iştirak edir. İctimai həyatda dil və onun funksiyası barədə filosoflar və digər alimlər də fikirlər söyləmişlər. Alman filosofu M.Xaydeqer demişdir: “Dil Varlığın evidir”, fransalı yazıçı və filosof A.Kamyu demişdir: “Mənim vətənim fransız dilidir”, rus yazıçısı F.Dostoyevski isə hesab etmişdir ki, “dil xalqdır”.

Milli mədəniyyətlərin ayrılmaz tərkib hissəsi olan dillər də mədəniyyətlər kimi taleyin bütün təlatümlərindən, sosial-siyasi hadisə və proseslərindən keçir. Odur ki, tarixən iqtisadi və hərbi gücləri yüksək olan xalqlar, dövlətlər dünyanı parçalayıb öz təsir dairələri altına salarkən, çox xalqların ana dilləri müstəmləkə və asılılıq şəraitinə düşərək ictimai səhnədən sıxışdırılmağa başlanmışdır.

Bu gün isə vəziyyət daha da mürəkkəbləşmişdir. Əgər əvvəllər problem geri qalmış və təsir altında olan xalqların dilləri ilə bağlı idisə, hazırda problem inkişaf etmiş Avropa ölkələrinin problemlərinə çevrilmişdir. Burada əsas səbəb isə gündən-günə artan ingilis (Amerika) dilinin ekspansiyası ilə bağlıdır. Hansı ki, universal ünsiyyət vasitəsinə çevrilir. Nəticədə isə, iki dilin birləşməsindən qarışıq hibrid (mələz) dillər alınır. Məsələn: fransız dili ilə ingilis dilinin qarışığından olan *Franql* və ya *Frenqliş*. Daha çox göstərici misal isə *Şpenqliş*dir. Burada İspan və İngilis dillərinin qarışığına kubalıların və meksikalıların da məhəlli dialektləri əlavə edilmişdir.

Nobel mükafatı laureatı meksikalı şair və filosof O.Pas süni yaradılmış yeni dillər haqqında belə demişdir: “O dillər nə yaxşı, nə də pisdir, çox çirkindir”.

Müasir dövrdə bir çox ölkələrdə azsayılı xalqların dilləri də ağır vəziyyətə düşmüşdür. Onlar üçün vəziyyətdən yeganə çıxış yolu bilinçsizlik (ikidillilik) yox, polilingvizmdir (çoxdillilik).

Mədəniyyət və iqtisadiyyat əlaqələri. Mədəniyyət və iqtisadiyyat münasibətləri tarix boyu çox ciddi təkamül prosesi keçirmişdir. Antik dövr və Orta əsrlərdə mədəniyyətlə iqtisadiyyat üzvi surətdə bağlı olmuş, birgə əməkdaşlıq etmiş və biri-birlərini təkmilləşdirmişlər. O zaman istehsal və yaradıcılıq, dəyər və qiymət biri-birlərinə tən gəlmişlər, üst-üstə düşmüşlər. Yəni bir nəfər həm peşəkar və həm də estetik yaradıcı olmuşdur. Məsələn: Orta əsrlərdə monastrlar (kilsələr) eyni vaxtda dini, mədəni və iqtisadi mərkəzlər olmuşdur. XVII əsrdən başlayaraq mədəniyyətlə iqtisadiyyat tədricən aralanıb müstəqil qalmışdır.

XVII-XVIII əsrlərdə iqtisadiyyat və mədəniyyət dinc-yanaşı yaşayaraq, biri-birinə mane olmadan inkişaf etmişdir. Cəmiyyətin inkişafında XVIII əsr həm elmi-texniki tərəqqinin başlanğıcı, həm də teatr sənətinin başlanğıcı hesab edilir.

XIX əsrdə sənaye istehsalı daha da artdıqca, mədəniyyət və iqtisadiyyat münasibətləri zəifləyir, aralarında başadüşməzlik, etibarsızlıq və ziddiyyət yaranır. Fransız şairi Ş. Bodlerin fikrincə, “*nə vaxt ki, sənaye incəsənətə sirayət edir, o vaxt onun öldürücü düşməninə çevrilir.*”

İkinci Dünya müharibəsindən sonra iqtisadiyyatla mədəniyyət arasında özgələşmə, əksdurma, ziddiyyət daha da artmağa başlamışdır. Nəticədə, yaranan *sənaye mədəniyyəti* iqtisadiyyatın bir sektoruna çevrilir və kütləvi mədəniyyətə çevrilərək hakim qüvvə olub yüksək mədəniyyəti sıxışdırır, əsl bədii yaradıcılığı isə inkar edir. Sonradan isə, postmodernizm mədəniyyəti yaranır və geniş yayılaraq kütləvi mədəniyyəti davam etdirir.

XX əsrin 80-90-cı illərindən başlayaraq mədəniyyətlə iqtisadiyyat arasında yeni müsbət meyillər yaranmağa başlayır. Bir çox ölkələrdə isə həqiqi yüksək mədəniyyətə və incəsənətə maraq oyanır. Əvvəllər hesab edirdilər ki, elm bütün problemləri həll edir. Bu gün isə aydın olur ki, dəyanətli inkişaf üçün təkə elm və texnika yox, həm də həqiqi yüksək mədəniyyət tələb olunur. Buradan da iqtisadiyyatla mədəniyyətin yaxınlaşmasına böyük ehtiyac duyulur. Beləliklə də, iqtisadiyyat insana mal-dövlət, sərvət verir, onun həyat vəziyyətini təmin edir. Mədəniyyət isə, insan həyatına məna və zövq verir, onun məqsədini müəyyənləşdirir, ona xoşbəxtlik gətirir.

İqtisadiyyat ancaq effektiv olmaq yox, həm də ekoloji təmiz, insani, insanalayıq olmalıdır. Belə olmazsa və insafsızcasına təbiəti, torpağı, suyu, havanı çirkləndirməyi davam etdirilərsə, onda hər nə varsa tənəzzülə uğrayacaq, dağılacaq və məhv olacaq.

Mədəniyyət qloballaşma şəraitində. Müasir dövrdə qloballaşma prosesi cəmiyyətin sosial-iqtisadi həyatının bütün sferalarına öz təsirini göstərir. Qloballaşma prosesi ilk dəfə iqtisadiyyatdan başlamış, sonradan isə mədəniyyətə də sirayət etmişdir.

Mədəniyyətdə qloballaşma tədricən ənənəvi, milli mədəniyyəti sıxışdıraraq, onu kütləvi mədəniyyətlə əvəz etməyə, müxtəlifliyi və rəngarəngliyi standartlaşdırmağa aparır. Ona görə də tədqiqatçılar belə hesab edirlər ki, indi Yer kürəsində internet öz qələbəsini bayram edir.

Mədəniyyətdə qloballaşma prosesi nəticəsində bir sıra aktual problemlər yaranmışdır: milli mədəniyyətlər münasibətləri, Qərb və qeyri-qərb mədəniyyətləri münasibətləri, mərkəz və əyalətlər mədəniyyətləri münasibətləri; hökumətlik edənlərin və tabeçilikdə olanların mədəniyyətlərarası problemləri və nəhayət, mədəni eyniləşmə problemi.

Elə bu səbəbdən də, XX əsrin 70-80-cı illərində Amerikada və Avropa ölkələrində multikulturalizm (çoxmədəniyyətlilik) siyasəti sosial-siyasi və milli-etnik səhnəyə çıxarılmışdır və bir çox fərqlənən ideyalar irəli sürülmüşdür.

Göründüyü kimi, mədəniyyətdə qloballaşma çox mürəkkəb və ziddiyyətli prosesdir. Ona görə də lokal mədəniyyətlərin yaşanması, inkişaf məsələsi hələlik qeyri-müəyyən vaxta qalır.

ƏDƏBİYYAT

1. Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. Birinci kitab. Bakı: Azərənəşr, 1997, 174 s.
2. Heydər Əliyev. Bizim ədəbiyyatımız, mədəniyyətimiz xalqımızın milli sərvətidir və intellektual mülkiyyətidir. Azərbaycan Yazıçılarının X Qurultayında nitq. "Xalq qəzeti", 5 noyabr 1997.
3. Heydər Əliyev və Azərbaycançılıq məfkurəsi. Bakı: Azərbaycan Universiteti, 2002, s.8.
4. Heydər Əliyev. Mədəniyyət bəşəriyyətin topladığı ən yaxşı nümunələrlə xalqları zənginləşdirir. "Yeni Azərbaycan qəzeti", 7 may 2016.
5. İlham Əliyev. Əsrlər boyu Azərbaycanda müxtəlif mədəniyyətlərə mənsub olan xalqlar bir ailə kimi yaşamışlar. Hesab edirəm bizim təcrübəmiz əyani şəkildə göstərir ki, müxtəlif mədəniyyətlərə, müxtəlif dinlərə mənsub olan xalqlar mehribanlıq, sülh, əməkdaşlıq şəraitində yaşaya bilərlər. "Yeni Azərbaycan qəzeti", 19 aprel 2016.
6. Mehriban Əliyeva. Mən fəxr edirəm ki, ölkəmizdə tamamilə bənzərsiz bir mədəni imkan yaranmışdır. Bu gün Azərbaycan mədəniyyətinin və incəsənətinin dəyərli nümunələri bütün bəşəriyyətin sərvəti hesab olunur. Parisdə YUNESKO-nun iqamətgahında söylədiyi nitq. 9 sentyabr 2004.
7. Qəniyev M., Məmmədov E. Mədəniyyətşünaslıq. Bakı: Müəllim, 2003, s.22.
8. Aslanov R. Qloballaşma və mədəniyyət müxtəlifliyi. Bakı: Elm, 2004, s.12.
9. Cavadov Q. C. Azərbaycanın azsaylı xalqları və milli azlıqları. Tarix və müasirlik. Bakı: Elm, 2000, 440 s.

РЕЗЮМЕ

КУЛЬТУРА: СУЩНОСТЬ И ФУНКЦИИ

Садыгов Г.Ш., Мамедов Р.С.

Ключевые слова: культура, ценности, понимание, этническая принадлежность, восточная и западная культура, цивилизация, культура речи, культурные и экономические отношения, процесс глобализации.

В статье обосновывается следующая мысль: культура – фундамент человеческой жизни. Она возникла и развивается вместе с человеком, воплощая в нем то, что качественно отличает его от всех других живых существ и природы в целом.

SUMMARY

CULTURE: ESSENCE AND FUNCTIONS

Sadigov H.Sh., Mammadov R.S.

Keywords: culture, values, understanding, ethnicity, eastern and western culture, civilization, culture of speech, cultural and economic relations, the process of globalization.

In the article, the following idea is substantiated: culture – human life's foundation. It emerged and is developing together with human by incarnation of all things that differ from other creatures in nature in terms of quality.

Daxilolma tarixi: İlkin variant 01.06.2017
Son variant